

Ιωάννης Θ. Μπάκας

ΣΕΡΒΙΚΕΣ ΚΙΝΗΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ
ΣΤΑ ΤΕΛΗ ΤΟΥ 19ου ΑΙ. ΚΑΙ Η ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥΣ

Παράλληλα σχεδόν με τη βουλγαρική προπαγάνδα στο μακεδονικό χώρο ζηλό-τυπα κινήθηκαν και οι Σέρβοι με στόχο να δημιουργήσουν σφαίρες επιρροής στη Μακεδονία. Η εισβολή, βουλγαρικών ιδίως σωμάτων στη Μακεδονία και η ανάπτυξη της βουλγαρικής προπαγάνδας στα τέλη του 19ου αιώνα, προκάλεσε μεγάλη ανησυχία όχι μόνο στην Ελλάδα, αλλά και στη Σερβία, καθώς έγινε αντιληπτό ότι το μακεδονικό ζήτημα θα οδηγούσε σε ένοπλη ρήξη. Η σερβική πολιτική αντιλήφθηκε ότι έπρεπε να φροντίσει, έστω και καθυστερημένα, να δημιουργήσει ισχυρά ερείσματα στο σλαβόφωνο πληθυσμό της βόρειας κυρίως Μακεδονίας.

Κατά το πρότυπο των Ελλήνων και Βουλγάρων, Σέρβοι ιστορικοί προσπάθησαν να προβάλουν προγονικά δικαιώματα στη Μακεδονία, ανατρέχοντας στο μεσαιωνικό βασίλειο του Στέφανου Δουσάν. Με γλωσσικά, λαογραφικά και ανθρωπολογικά επιχειρήματα επεδίωξαν να εξουδετερώσουν την εντύπωση ότι οι σλάβοι της Μακεδονίας συγγένευαν με τους «Μογγόλους» Βούλγαρους και να στηρίξουν τη δική τους άποψη ότι οι Σέρβοι συγγένευαν φυλετικά με τους Μακεδόνες σλάβους¹. Με τα επιχειρήματα αυτά προσπαθούσαν να δημιουργήσουν τα απαραίτητα προεμφυλώματα για την ανάπτυξη της πολιτικής τους στο χώρο.

Η σερβική εκκλησιαστική και εκπαιδευτική διείσδυση εμφανίστηκε αρχικά στο βιλαέτι του Κοσσόβου(Πρεσερένη, Σκόπια) το 1867 με πρωτοβουλία της *Επιτροπής των σχολείων και διδασκάλων της Παλαιάς Σερβίας*². Με την έκρηξη του σερβοτουρκικού πολέμου το 1876, η οθωμανική κυβέρνηση έκλεισε όλα τα σερβικά σχολεία που λειτουργούσαν στην Αυτοκρατορία και η σερβική δραστηριότητα εξαναγκάστηκε να αναστείλει τη δράση της. Η υποχώρηση αυτή διήρκεσε ως το 1887· σύντομα όμως επανενεργοποιήθηκε με την ίδρυση σερβικών Προξενείων και Σχολείων, αυτή τη φορά και στο μακεδονικό χώρο³.

1. Ευάγ. Κωφός, «Αγώνες για την απελευθέρωση», *Μακεδονία - 4000 χρόνια ιστορίας και πολιτισμού*, Αθήνα 1987, σ.462.

2. Σοφία Βούρη, *Εκπαίδευση και εθνικισμός στα Βαλκάνια. Η περίπτωση της Βορειοδυτικής Μακεδονίας*, Αθήνα 1992, σ.30.

3. Σοφία Βούρη, *Εκπαίδευση και Εθνικισμός στα Βαλκάνια*, Αθήνα 1992, σ.30 και Ευάγ. Κωφός, *Ο Μακεδονικός Αγώνας στη Γιουγκοσλαβική Ιστοριογραφία*, Θεσσαλονίκη 1987, σ.2.

Η ελληνική ήττα του 1897 βοήθησε επίσης αρκετά τα σερβικά σχέδια. Ο αντιτύπος της ήττας αυτής είχε γίνει διπλά αισθητός για το μακεδονικό Ελληνισμό: από τη μια το μουσουλμανικό στοιχείο αφέθηκε ελεύθερο να ξεσπάσει πάνω στον ελληνικό πληθυσμό της υπαίθρου και από την άλλη η οθωμανική πολιτική, ακολουθώντας την τακτική της αλληλεξουδετέρωσης των αντιμαχόμενων εθνοτήτων, προχώρησε στην ικανοποίηση πολλών αιτημάτων των Βουλγάρων, Σέρβων και Ρουμάνων. Χάρη στις παραχωρήσεις αυτές, όλοι αυτοί αποκτούσαν το δικαίωμα δημιουργίας ιδρυμάτων και σχολείων σε περιοχές που ως τότε ελέγχονταν από τις ελληνικές ορθόδοξες κοινότητες⁴.

Ο συντονισμός της σερβικής δράσης γινόταν από την *Εταιρεία του Αγίου Σάββα* που ιδρύθηκε το 1886 κατά το πρότυπο του *Συλλόγου προς Διάδοσιν των Ελληνικών Γραμμάτων* με την υποστήριξη των σερβικών προξενείων που ιδρύθηκαν σε διάφορες περιοχές την περίοδο 1887 έως 1890.

Αρχικά, η σερβική δράση περιορίστηκε στις περιοχές βόρεια της γραμμής Αχρίδας - Κρουσόβου - Περλεπέ και στην κοιλάδα της Στρώωνιτσας στο βιλαέτι της Θεσσαλονίκης⁵. Σε έγγραφό του μάλιστα προς το Υπουργείο Εξωτερικών⁶, το 1885, ο Έλληνας πρόξενος στις Σέρρες Νικόλαος Φουντούλης αναφέρει σχετικά με τη χαρασσόμενη γραμμή των σερβικών διεκδικήσεων⁷, ότι αυτή μόλις που άπτεται της προξενικής περιφέρειας των Σερρών στο βορειοδυτικό της μέρος, δυτικά δηλαδή του Πετριτσίου, στα όρη Μάλες και Μπέλλες (Κερκίνη). Ωστόσο κατά τον Goptchevitch το 1889 τα όρια της σερβικής Μακεδονίας έπρεπε να εκταθούν δυτικά ως το Σκάρδο, ανατολικά ως το Στρυμόνα και νότια ως την Κορυτσά, Καστοριά και Νάουσα⁸. Έτσι λίγο αργότερα και στις αρχές περίπου της δεκαετίας του 1890 έγινε προσπάθεια από τη σερβική διπλωματία να επεκταθούν τα σερβικά όρια διεκδίκησης όχι μόνο νοτιότερα, Μοναστήρι, Φλώρινα, Δοϊράνη, Γευγελή, αλλά και ανατολικότερα, στην περιοχή των Σερρών και μέσα σ' αυτή την πόλη των Σερρών.

Η σημαντική γεωγραφική θέση των Σερρών, πολλές φορές έγινε αιτία, ώστε να προκληθεί το ενδιαφέρον και η βουλμία των Σλάβων γειτόνων γι' αυτήν· η αντίσταση, όμως των Ελλήνων την κατέστησε αυτομάτως προμαχώνα του Ελληνισμού. Ανάμεσα σ' αυτούς που εποφθαλμιούσαν την περιοχή φάνηκαν περί τα τέλη του 19ου αιώνα και οι Σέρβοι με την ίδρυση προξενείου και σχολείου στην πόλη.

4. Ευάγ. Κωφός, *ό.π.*, σσ.465,466.

5. Κων. Βακαλόπουλος, *Σύγχρονα Εθνολογικά Όρια του Ελληνισμού στα Βαλκάνια*, Θεσσαλονίκη 1994, σ.255.

6. Α.Υ.Ε., Φάκ. 1885, Προξ. Σερρών, 122/9.5.1885/923/17.5.1885.

7. Για τις σερβικές διεκδικήσεις βλέπε και Σοφία Βούρη, *Πηγές για την Ιστορία της Μακεδονίας* (Πολιτική και εκπαίδευση 1875-1907), Αθήνα 1994, σσ.119,272,273, 281,282.

8. «Μακεδονία, ήτοι μελέτη οικονομική, γεωγραφική, ιστορική και εθνολογική της Μακεδονίας», *Ελληνισμός* 1896, σ.127.

Οι σερβικές φιλοδοξίες στην Ανατολική Μακεδονία οφείλονταν σε δύο κυρίως λόγους: πρώτο, στην ισχυρή ανάμνηση της αυτοκρατορίας του Δουσάν και του σερβικού Δεσποτάτου των Σερρών⁹ και δεύτερο στις εξελίξεις στη Βαλκανική κατά τον 19^ο αιώνα. Με τη συνθήκη του Βερολίνου(1878) οι Μεγάλες Δυνάμεις παραχώρησαν στην Αυστροουγγαρία τις επαρχίες της Βοσνίας και της Ερζεγοβίνης, περιοχές που οι κάτοικοί τους χριστιανοί και μουσουλμάνοι μιλούν τη σερβική και της επέτρεψαν, με την κατοχή του Νόβι Παζάρ, να τεθεί ισχυρό εμπόδιο για μελλοντική ένωση ανάμεσα στη Σερβία και το Μαυροβούνιο. Έτσι, η Σερβία έχασε κάθε ελπίδα να επεκταθεί σε περιοχές, με τις οποίες συνδεόταν εθνικά και γλωσσικά. Για να αντιμετωπίσει το αδιέξοδο, μετά τον αποκλεισμό του από την Αδριατική, το σερβικό κράτος, με την παρότρυνση της Αυστρίας, στράφηκε προς τη Μακεδονία αναζητώντας δίοδο στο Αιγαίο¹⁰. Κυρίως, μετά το 1890, η σερβική πολιτική άρχισε να δημιουργεί στο μακεδονικό χώρο δίκτυο σχολείων φτάνοντας ως τις Σέρρες¹¹. Στα σχολεία αυτά παρεχόταν δωρεάν εκπαίδευση προς όφελος της προπαγάνδας. Η σερβική δραστηριότητα ερχόταν επίκουρος στις βασικές ανάγκες των μαθητών, ακόμα και των οικογενειών τους, δημιουργώντας έτσι τα ελκυστικά μέσα για το σχηματισμό, γύρω από κάθε σχολείο, ενός πυρήνα οπαδών των σερβικών αξιώσεων.

Παρ' ότι οι Σέρβοι φαίνονταν ουσιαστικά ακίνδunami, λόγω της ανυπαρξίας σερβικού πληθυσμού στην περιοχή των Σερρών και κατά συνέπεια ερεισμάτων, ωστόσο η παρουσία και η δράση τους προσέθετε έναν ακόμη πόλεμο κατά του Ελληνισμού της περιοχής. Η σερβική παρουσία στις Σέρρες αύξανε τις υποχρεώσεις των Ελλήνων της περιοχής στην άμυνά τους απέναντι στις άλλες εχθρικές προπαγάνδες, αλλά και τους αποδυνάμωνε αφού τους απασχολούσε από τον αγώνα που διεξήγαν κατά των Βουλγάρων. Η σερβική πολιτική, μη έχοντας στην περιοχή το ελάχιστο από ανθρώπινο δυναμικό και έχοντας χάσει από τους Βουλγάρους σημαντικό μέρος του σλαβόφωνου στοιχείου, στράφηκε στην εξεύρεση φυράματος με την στρατολόγηση απόρων ελληνοπαίδων της περιοχής¹². Δυστυχώς όμως γι' αυτούς η παρουσία στην πόλη του μητροπολίτου Σερρών Γρηγορίου Ζερβουδάκη¹³ και του προξένου Ιωάννη Στορνάρα¹⁴, η άριστη συνεργασία τους και οι επιδέξιες ε-

9. Απ. Βακαλόπουλος, *Ιστορία της Μακεδονίας* (1354 - 1833), Θεσσαλονίκη 1988, σσ.14-15, 215.

10. Κων. Βακαλόπουλος, *Ιστορία του Βορείου Ελληνισμού - Μακεδονία*, Θεσσαλονίκη 1990, σσ.255,256.

11. Εφημ. *Αγών*, φ. 139, Αθήνα Παρασκευή 16.11.1901, σ.1.

12. Εφημ. *Αγών* (επιστολή εκ Σερρών 6.5.1899), Αθήνα Παρασκευή 14.5.1899/8, σ.3.

13. Μητροπολίτης Σερρών από το 1892 έως το 1909 και στη συνέχεια από Κυζίκου και Χαλκιδόνος Οικουμενικός Πατριάρχης (Π. Πέννας, *Ιστορία των Σερρών*, Αθήνα 1966, σσ.475,476).

14. Πρώξενος Σερρών από το 1896 έως το 1905.

νέργειές τους οδήγησαν το σερβικό σχολείο σε γρήγορο μαρασμό, ενώ παράλληλα η σερβική διπλωματία στο Βελιγράδι πείστηκε ότι το σερβικό Προξενείο Σεργρών πράγματι δεν είχε λόγους ύπαρξης.

Η ίδρυση του σερβικού Προξενείου Σεργρών έγινε με μεγάλη επισημότητα, επίδειξη και πομπές που άφησαν ζωνχές εντυπώσεις στους κατοίκους της πόλης¹⁵, ενώ το σερβικό σχολείο στις Σέρρες ιδρύθηκε το 1896, με δύο διδασκάλους, για τους οποίους ειρωνικά αναφέρεται ότι «πόρρω απέχουσι τοῦ νά φέρουσι ἀξίως τό ὄνομα τοῦτο (του διδασκάλου), ἅτε μή δυνηθέντες εἰσέτι νά ἐξασκήσωσι τό ἐπάγγελμα αὐτῶν ἔνεκα παντελοῦς ἐλλείψεως μαθητῶν»¹⁶. Το σχολείο αυτό δεν είχε την άδεια των τουρκικών αρχών, την οποία προσπάθησε να εξασφαλίσει ο Σέρβος πρόξενος Σεργρών Βρανισλάβος Γ. Νούσιτς (Branislav Nusic)¹⁷ μόλις στα μέσα του 1898¹⁸. Η άδεια δόθηκε με ενέργειες της σερβικής κυβέρνησης, και τα εγκαινία της σχολής προγραμματίστηκαν για τον Αύγουστο του ίδιου έτους¹⁹ χωρίς όμως τελικά να γίνουν. Μόνον απόπειρα εγκαινίων έγινε. Η άρνηση των ορθοδόξων κληρικών της πόλης να παρευρεθούν και να ψάλλουν αγιασμό, καθώς και η μη προσέλευση επισήμων - κυρίως των ξένων προξένων που υπηρετούσαν στις Σέρρες - και πολιτών, κατέστησαν αδύνατη την τέλεση των εγκαινίων του σερβικού σχολείου με τον επίσημο και πομπώδη τρόπο που επεδίωκε η σερβική διπλωματία²⁰. Η λειτουργία του σερβικού σχολείου προκάλεσε τη συνεχή και έντονη αντίδραση των Σεργραιών. Το σχολείο στεγάστηκε σε νοικιασμένο εβραϊκό σπίτι της πόλης και σε αυτό γράφτηκαν για να φοιτήσουν τρεις μόνο μαθητές εβραϊκής καταγωγής²¹.

Στην περιφέρεια των Σεργρών, η σερβική προπαγάνδα προσπάθησε να εκμεταλλευτεί καταστάσεις δυσάρεστες για τον Ελληνισμό και το Οικουμενικό Πατριαρχείο, όπως την περίπτωση του μητροπολίτη Μελενίκου Κωνσταντίνου Χατζηπαποστόλου²² και των προβλημάτων και σκανδάλων που δημιούργησε η πολιτεία του σε όλη την εθνικά ευαίσθητη επαρχία του. Σ' έγγραφο

15. Ευστράτιος Ι. Ευστρατιάδης, *Μακεδονία*, Αθήνα 1903, σ.102.

16. Ανώνυμος, «Σέρραι», *Φάρος της Ανατολής* 1901, Κωνσταντινούπολη 1900, σ.296.

17. Ο υποπρόξενος Νούσιτς (1864-1938) ανήκε στην πρώτη γενιά των εκσερβισθέντων ελληνοβλάχων που είχαν εγκατασταθεί στη Σερβία προερχόμενοι από τη Δυτική Μακεδονία και το ελληνικό του όνομα ήταν Νούσιτς. Αναδείχτηκε σε έναν από τους πιο σπουδαίους κωμωδιογράφους της νεότερης Σερβίας (Mala Engiklopedija Prosveta, t. 22, Beograd 21975, σ. 197. Θα ήθελα να ευχαριστήσω τον καθηγητή κ. Ιω. Παπαδριανό για την πληροφορία).

18. Εφμ. *Ταχυδρόμος* Κωνσταντινουπόλεως, Τρίτη 2.6.1898/39, σ.2.

19. Εφμ. *Ταχυδρόμος* Κωνσταντινουπόλεως, Πέμπτη 2.7.1898/64, σ.3.

20. Εφμ. *Ταχυδρόμος* Κωνσταντινουπόλεως, Παρασκευή 2.10.1898/140, σ.3.

21. Κων. Βακαλόπουλος, *Εθνική Διαπάλη στη Μακεδονία (1894-1904)*, Θεσσαλονίκη 1999, σ.249.

22. Μητροπολίτης Μελενίκου από το 1894 έως το 1899 «πανθέντος τέλεον απ' αὐτῆς διά τοὺς ἐν τοῖς πρακτικοῖς τῆς Συνόδου ἐκτεθεμένους λόγους» (Αιμιλιανός Τσακόπουλος, «Επισκοπικοί κατάλογοι», *Ορθοδοξία* 33(1958)302.

του προς την ελληνική Πρεσβεία στην Κωνσταντινούπολη²³ με θέμα τη διαγωγή του μητροπολίτη Μελενίκου, ο πρόξενος των Σερρών Στορνάρας κατηγορεί το μητροπολίτη για απληστία και φιλοχρηματία, που πολλές φορές τον οδήγησε σε ενέργειες που έβλαπταν τα εθνικά συμφέροντα. Ανάμεσα στις άλλες καταγγελίες σε βάρος του μητροπολίτη, ο πρόξενος Στορνάρας αποκαλύπτει ότι ο Σέρβος πρόξενος των Σερρών απροκάλυπτα, επιδείκνυε επιστολές του μητροπολίτη Μελενίκου προσφερομένου να βοηθήσει και να εξυπηρετήσει τα σερβικά συμφέροντα στην επαρχία του «επί χρήμασι».

Οι καταγγελίες του προξένου Στορνάρα δεν ήταν αβάσιμες. Μερικούς μήνες αργότερα, στις αρχές του 1899, σε αναφορά του προς την Επιτροπή Ενίσχυσης της Ελληνικής Εκκλησίας και Παιδείας²⁴ αναφέρει ότι οι σερβικές ενέργειες, ενώ καταπολεμήθηκαν και αποκρούστηκαν αποτελεσματικά σε όλη την προξενική περιφέρεια Σερρών, εντούτοις κατόρθωσαν να εισχωρήσουν σε ένα χωριό της εκκλησιαστικής περιφέρειας Μελενίκου, το Σταρός²⁵. Οι κάτοικοι του χωριού αυτού πείσθηκαν να ζητήσουν, με αναφορά τους από την τουρκική Διοίκηση Σερρών, την άδεια ίδρυσης σερβικού σχολείου στο χωριό τους, πράγμα που τελικά πέτυχαν.

Το χωριό Σταρός ή Σταυρόσοβον ανήκε στα χωριά του «Μεγάλου Κάμπου» των Σερρών ή αλλιώς της Βαϊρακλή Τζουμαγιάς. Η ενέργεια αυτή των προκρίτων του Σταρός να ζητήσουν την ίδρυση σερβικού σχολείου έκρυβε σημαντικούς κινδύνους για την περιοχή, εξαιτίας της επίδρασης που θα μπορούσε να είχε το γεγονός αυτό στους γειτονικούς σλαβόφωνους πληθυσμούς.

Η ελληνική διπλωματία, όταν αντιλήφθηκε ότι δεν μπορούσε να ματαιώσει την ίδρυση του σχολείου, αποφάσισε να δράσει εκβιαστικά για να αποτρέψει την κατάσταση που είχε δημιουργηθεί. Σημαντική στην όλη υπόθεση ήταν η αποκάλυψη του προξένου Στορνάρα, ότι στις ενέργειές του για την επιστροφή του χωριού στα πάτρια δεν δίστασε να χρησιμοποιήσει, έναντι αμοιβής, τη συνδρομή του Βουλγάρου λησταντάρη Στογιάννη, που προκαλούσε τον τρόπο στην περιοχή. Πράγματι ο Στογιάννης εξανάγκασε τους κατοίκους του Σταρός να ομολογήσουν με άλλη αναφορά τους προς την τουρκική Διοίκηση, την εξαπάτησή τους από το Σερβικό Προξενείο των Σερρών και να δηλώσουν την πίστη και την προσήλωση τους στα πάτρια και την επιθυμία τους να χρησιμοποιούν μόνο την ελληνική γλώσσα στο σχολείο και την εκκλησία. Μετά από τη δήλωση αυτή, το Ελληνικό Προξενείο Σερρών έσπευσε

23. Α.Υ.Ε., Β Αρχ. 1898, Προξ. Σερρών, 45/29.6.1898.

24. Α.Υ.Ε., Φάκ 1899/ Γ2 Προξ. Σερρών, 181/28.3.1899/108/20.4.1899.

25. Το σημερινό Σταυροδρόμι της επαρχίας Σιντικής του Νομού Σερρών, *Πίναξ μετονομασθεισών κοινοτήτων και συνοικισμών του κράτους*, Αθήνα 1929, σ. 72.

εκ νέου να εγκαταστήσει Έλληνα δάσκαλο στο χωριό και να στείλει επανειλημμένως εκεί από τη Τζουμαγιά το γιατρό Λογοθέτη που πρόσφερε γενναία στήριξη στο έργο του προξενείου· ευχαρίστησε, επίσης, το μουχτάρ του χωριού Αντώνιο για τις ευκολίες και για τη βοήθεια που προσέφερε.

Ωστόσο το μικρόβιο της προπαγάνδας δεν έφυγε από το Σταρός, γιατί μέσα σ' έναν μόλις χρόνο έγειρε προς την άλλη πλευρά· αυτή τη φορά έπεσε θύμα της βουλγαρικής προπαγάνδας²⁶. Από τις αρχές του σχολικού έτους 1899-1900 μερίδα των κατοίκων κατέλαβε το σχολείο και εγκατέστησε σ' αυτό Βούλγαρο διδάσκαλο. Οι ενέργειες του Ελληνικού Προξενείου Σερρών, με στόχο την επαναφορά ολόκληρου του χωριού υπό το Πατριαρχείο, απέβησαν άκαρπες. Κατόρθωσαν, ωστόσο, να πείσουν την τουρκική Διοίκηση Σερρών να παραχωρήσει τη μία από τις δύο αίθουσες του σχολείου στην ορθόδοξη μερίδα του χωριού, όπου θα συνέχιζε τη διδασκαλία ο Έλληνας διδάσκαλος. Δυστυχώς, όμως, το Σταρός στην πλειοψηφία του δεν μπόρεσε να ξεφύγει από τις επιρροές της βουλγαρικής προπαγάνδας. Έτσι, σε στατιστική του 1910 στο χωριό κατοικούσαν 56 μόνο ορθόδοξοι έναντι 125 σχισματικών²⁷.

Γρήγορα έγινε αντιληπτό ότι η σερβική προπαγάνδα στην ακατοίκητη από Σέρβους περιοχή των Σερρών δεν θα απέδιδε. Γι' αυτό η σκέψη εγκατάλειψης κάθε προσπάθειας και κατάργησης του Σερβικού Προξενείου Σερρών άρχισε να κερδίζει έδαφος ήδη από το φθινόπωρο του 1899, με την έναρξη του νέου σχολικού έτους. Σε αυτό συνέβαλε και η ελληνοσερβική προσέγγιση την άνοιξη του 1899. Στα πλαίσια αυτής της προσέγγισης η λειτουργία των σερβικών προξενείων στη Μακεδονία ερχόταν σε αντιστοιχία με την εκλογή Σέρβων μητροπολίτων σε Σκόπια, Πρεσρένη και Βελεσά. Η ελληνική κυβέρνηση θα αποδεχόταν το διορισμό Σέρβων μητροπολιτών και αντιστοίχα η σερβική κυβέρνηση θα καταργούσε το προξενείο της στις Σέρρες²⁸.

Ξαφνικά όμως η σερβική διπλωματία άλλαξε γνώμη και αποφάσισε, όχι μόνο να μη σταματήσει τις διπλωματικές προσπάθειες στην περιοχή, αλλά και να τις ενισχύσει, θέλοντας να δοκιμάσει για μια ακόμη φορά τα αποτελέσματά τους αλλά και να πιέσει με αυτό τον τρόπο την ελληνική πολιτική να αποδεχθεί και να ενθαρρύνει το διορισμό Σέρβων επισκόπων κυρίως στα Σκόπια και την Πρεσρένη. Η συνεχής αναβολή της χειροτονίας του Σέρβου Φιρμιλιανού, εψηφισμένου μητροπολίτη Σκοπίων, εξαιτίας των συνεχών και

26. Α.Υ.Ε., Φάκ. 1900, Προξ. Σερρών (ανατληρωτής πρόξενος Ραφαήλ προς υπουργό εξωτερικών Ρωμανό), 411/2.12.1900/ 3262/20.12.1900.

27. Αθ. Χαλκιάπουλος, *Η Μακεδονία*, Αθήνα 1910, σ.50.

28. Αθ. Αγγελόπουλος, "Risto Poplazarov, Velikogrckata Politika na Kralstvoto Grecija sprema Makedonija vo vitorata polovina na XIX", *Παράρτημα-αΒαλκανική Βιβλιογραφία* IV(1978) 289.

εντόνων αντιδράσεων των ελληνικών κοινοτήτων προκαλούσε τη δυσαρέσκεια της σερβικής διπλωματίας²⁹, η οποία προσπάθησε να ενεργήσει πιέζοντας στο ζήτημα των σερβικών προξενείων στη Μακεδονία. Για το σκοπό αυτό αποφασίστηκε να δοθεί η διεύθυνση του Σερβικού Προξενείου Σερρών στον Αβράμοβιτς, τον οποίο η σερβική διπλωματία θεωρούσε υπάλληλο ικανό για μια τέτοια αποστολή και ταυτόχρονα να διπλασιάσει τον αριθμό των δασκάλων στο σερβικό σχολείο των Σερρών³⁰.

Ο Αβράμοβιτς, φτάνοντας στις Σέρρες, προέβη σε μια σειρά ενεργειών που θα βελτιώναν και ίσως εξασφάλιζαν την παρουσία της σερβικής διπλωματίας στην περιοχή. Καταρχήν, προσκάλεσε το μητροπολίτη Σερρών Γρηγόριο να τελέσει αγιασμό στο σερβικό σχολείο κατά την έναρξη των μαθημάτων· ζήτησε επίσης να κατασκευάσει ιδιαίτερο στασίδι γι' αυτόν, στο μητροπολιτικό ναό των Αγίων Θεοδώρων Σερρών, όπως συνέβαινε και με τον Έλληνα πρόξενο. Ο Σέρβος πρόξενος επεδίωκε με τις ενέργειές του αυτές να δώσει επίσημο χαρακτήρα στη σερβική διπλωματική παρουσία στην περιοχή. Ακόμη, επειδή γινόταν αντιληπτό ότι χωρίς οπαδούς δεν θα κατάφερε τίποτα, έστειλε τον πράκτορα της σερβικής προπαγάνδας Καμήλαρη στην περιφέρεια των Σερρών και στα χωριά γύρω από την πόλη, προκειμένου να δελεάσει με υποσχέσεις τους χωρικούς και έτσι να κατορθώσει να συγκεντρώσει παιδιά, από αυτά, στο σερβικό σχολείο³¹.

Ο μητροπολίτης Γρηγόριος, αντιλαμβανόμενος τις σερβικές διαθέσεις, απάντησε στις απαιτήσεις του προξένου Αβράμοβιτς, ότι για το μεν στασίδι δεν έχει λόγο η μητρόπολη, επειδή ο ναός ανήκει στην Ελληνική Κοινότητα των Σερρών, ενώ για το σχολείο αρνήθηκε την τέλεση αγιασμού, τόσο από τον ίδιο όσο και από οποιονδήποτε άλλο ιερέα, δηλώνοντας ότι θεωρεί την ίδρυση του σερβικού σχολείου προπαγανδιστική. Η περιοχή των Σερρών ήταν, πέρα από κάθε πολιτική, χώρος που δεν επέτρεπε την ανάπτυξη άλλης εθνικής δραστηριότητας, πέρα από τις ήδη υπάρχουσες. Η ανάπτυξη σερβικής εθνικής δράσης, έστω και στο ελάχιστο, μόνο σε βάρος του Ελληνισμού θα απέβαινε.

Αλλά και στον πράκτορα Καμήλαρη τα πράγματα δεν ήρθαν περισσότερο ευνοϊκά. Αφού παρασύρθηκε σε ακατοίκητη οικία στο προάστιο των Σερρών Καμενίκη, δάρθηκε αλύπτητα, με αποτέλεσμα να παραμείνει κληνής επί ένα περίπου μήνα και να μη μπορέσει να εκτελέσει τις οδηγίες του προϊσταμένου του Αβράμοβιτς για την συγκέντρωση παιδιών από την περιφέρεια. Οι δράστες του ξυλοδαρμού και της κακοποίησης του Καμήλαρη συνελήφθησαν και

29. Για το ζήτημα αυτό βλέπε Δημήτριος Φιλιππίδης, *Το Φιρμιλιάνειον Ζήτημα ήτοι ο εκ Σερβίας κίνδυνος της Μακεδονίας και του Οικουμενικού Πατριαρχείου*, Εν Αθήναις 1903.

30. Α.Υ.Ε., Φάκ. 1900/Β/5 Προξ. Σερρών προς Υπ. Εξωτερικών, 44/21.2.1900/455/ 7.3.1900.

31. Ό.π.

δικάστηκαν από το Πλημμελειοδικείο Σερρών, αλλά, ελλείψει μαρτύρων, αθωώθηκαν³².

Εκτός όμως από τον Καμήλαρη, τη σερβική πολιτική στην περιοχή υπηρέτησε ως πράκτορας και ο Μιχαλούσης Μαργαρίτης. Αυτός, αφού ξεκίνησε τη σταδιοδρομία του του, αρχικά ως πράκτορας της ρουμάνικης προπαγάνδας, συνέχισε με τη σερβική, καταλήγοντας τελικά ως ένα από τα φανατικότερα όργανα του βουλγαρικού κομιτάτου. Ο Μιχαλούσης Μαργαρίτης δολοφονήθηκε από αγνώστους στην αγορά των Σερρών στις 12 Ιανουαρίου του 1907³³.

Τελευταία ενέργεια του Αβράμοβιτς, στην προσπάθειά του να προωθήσει τα σερβικά συμφέροντα στην περιοχή, ήταν η απόπειρά του να αγοράσει εξοχική κατοικία έξω από τη Μονή του Τιμίου Προδρόμου Σερρών, όπου πολλοί πρόσφυγες Σερραίοι διατηρούσαν εξοχική κατοικία. Το κτίσιμο μάλιστα του συγκεκριμένου σπιτιού αποδιόταν, κατά την παράδοση, στο Στέφανο Δουσάν, το Σέρβο Κράλη και επομένως οι Σέρβοι θεωρούσαν ότι το σπίτι αυτό τους ανήκε δικαιωματικά³⁴. Ωστόσο κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων και πριν από την αγορά, το σπίτι κατέρρευσε «παραδόξως» μέσα σε μια νύχτα.

Η κατάρρευση του εξοχικού ήταν το τελευταίο χτύπημα στις σερβικές κινήσεις στην περιοχή των Σερρών και στον ίδιο τον Αβράμοβιτς. Οι συνεχείς απογοητεύσεις και η εμπόδιση κάθε προπαγανδιστικής ενέργειας τον ώθησαν, σαν ευσυνειδητός υπάλληλος που ήταν, να εκθέσει την κατάσταση στην κυβέρνηση του και να προτείνει ο ίδιος την κατάργηση του Σερβικού Προξενείου Σερρών και την αναστολή κάθε μάταιης προσπάθειας για την εγκατάσταση, των ανύπαρκτων για την περιοχή σερβικών συμφερόντων. Ο διευθύνων το Σερβικό Προξενείο Σερρών υποπρόξενος Αβράμοβιτς προήχθη στο βαθμό του προξένου και μετατέθηκε στην Πρίστινα του Κοσσυφοπεδίου. Οι συντονισμένες ενέργειες του Ελληνικού Προξενείου και της μητρόπολης Σερρών για την αντιμετώπιση των σερβικών δραστηριοτήτων έφεραν αποτέλεσμα³⁵.

Η είδηση κατάργησης του σερβικού προξενείου Σερρών έγινε δεκτή με ικανοποίηση από το Ελληνικό Υπουργείο των Εξωτερικών, το οποίο με έγγραφό του ενημέρωσε και την Ελληνική Πρεσβεία στην Κωνσταντινούπολη³⁶. Ο Έλληνας επιτετραμμένος στην Κωνσταντινούπολη Ν. Μαυροκορδάτος, σε επιστολή του προς τον Έλληνα πρόξενο των Σερρών Ιωάννη Στορνάρα, εξέφρασε την ικανοποίησή του για την εξέλιξη των πραγμάτων και κυρίως για

32. Ο.π.

33. «Εκθέσεις του προξένου Σακτούρη», *Σερραϊκά Χρονικά* 3(1959)31.

34. Για τη Σερβοκρατία στις Σέρρες βλέπε Γ. Καφαντζίς, *Ιστορία των Σερρών*, τ. 3, Θεσσαλονίκη 1997.

35. Α.Υ.Ε., Φάκ. 1900/Β/5 Προξ. Σερρών προς Υπ. Εξωτερικών, 44/21.2.1900/455/ 7.3.1900.

36. Α.Υ.Ε., Φάκ. 1900/Β/5 Προξ. Σερρών 44/21.2.1900/455/7.3.1900 (συντημένο ευχαριστήριο Πρεσβείας Κωνσταντινούπολης προς Υπουργείο Εξωτερικών, 206/ 12.3.1900/595/ 20.3.1900).

την ενεργό συμμετοχή του μητροπολίτη Σεργών Γρηγορίου στην αποτυχία της серβικής δραστηριότητας στην περιοχή³⁷.

Μετά από μια δεκαετία περίπου άκαρπων προσπαθειών δημιουργίας серβικής ταυτότητας σε σλαβόφωνους κατοίκους της περιοχής και το κλείσιμο του серβικού προξενείου και σχολείου Σεργών, έληξε άδοξα κάθε серβική ενέργεια στην περιφέρεια αυτή³⁸. Είναι, ωστόσο, γεγονός πως η серβική προπαγάνδα στην προσπάθειά της να εδραιωθεί στην περιοχή των Σεργών δεν χρησιμοποίησε τα βίαια μέσα που μεταχειρίστηκε η αντίστοιχη βουλγαρική προπαγάνδα, με τη χρησιμοποίηση ενόπλων σωμάτων, την κατατρομοκράτηση και τον εκβιασμό του πληθυσμού. Η επίδρασή της στο σλαβόφωνο πληθυσμό της περιοχής, όπως εξάλλου και σε ολόκληρη τη Μακεδονία (εκτός από τη Βόρεια) ήταν πολύ μικρή. Εκείνο που προωθούσε η серβική πολιτική ήταν, πρώτιστα η ίδρυση серβικών σχολείων και η παράλληλη εισαγωγή της серβικής στη λειτουργία, όπου αυτό ήταν δυνατό, επιδιώκοντας έτσι τη σταδιακή και ομαλή εγκατάστασή της στο χώρο³⁹. Για την ακατοίκητη από τους Σέρβους περιφέρεια των Σεργών αποδείχτηκε πως ούτε η πρόθεση, αλλά ούτε και το αποτέλεσμα των серβικών κινήσεων ήταν σοβαρά, χρησιμοποιήθηκαν ωστόσο για την πίεση της ελληνικής πολιτικής, ώστε να αρθούν οι αντιδράσεις της για την προώθηση των серβικών συμφερόντων στη Βόρεια Μακεδονία και κυρίως σε ότι αφορά την τοποθέτηση Σέρβων αρχιερέων στις μητροπόλεις εκείνες.

37. Α.Υ.Ε., Φάκ. 1900/Β/5 Προξ. Σεργών 44/21.2.1900/455/7.3.1900 (συνημμένη επιστολή Πρεσβείας Κωνσταντινούπολης, 206/12.3.1900).

38. Εφημ. Αγών (επιστολή εκ Σεργών 22.3.1900), Αθήνα 31.3.1900, σ.1.

39. Παύλος Λ.. Τσάμης, *Μακεδονικός Αγών*, Θεσσαλονίκη 1975, σ.57.